

Srbska krstna slava – del svetovne kulturne dediščine

Utemeljitev

Na predlog Etnografskega muzeja v Beogradu so 27. novembra 2014 na sedežu Unesca v Parizu uvrstili srbsko krstno slavo na reprezentančni seznam netvarne (nematerialne) kulturne dediščine človeštva. Pri tem gre za najznačilnejši in najbolj spoštovani običaj in praznik pri Srbih. S tem dejanjem je Srbija želela, da bi slava (imenovana tudi sveti, krstno ime, blagdan), srbski narodno-cerkveni običaj s svojimi obrednimi predmeti (krstna sveča, krstni kolač, vino, kadilo in žito, imenovano tudi »koljivo« - kuhana zdrobljena pšenica, pomešana z medom in orehi) kot najbolj prepoznaven praznik v ljudskem koledarju, bila zaščiten in prepoznavna tudi v svetu. V obrazložitvi so kot posebnost navedli, da je slava predvsem simbol povezanosti srbskega naroda. Obred krstne slave vsebuje predkrščanske, pokristjanjene in krščanske prvine, ki pomembno prispevajo k verski in narodni istovetnosti, obenem pa podpirajo kulturno raznolikost.

Temelj slavskega kulta je cerkven

Kaj zanesljivo vemo o krstni slavi, ki zavzema ugleden položaj med drugimi običaji pri Srbih? Srbski akademik Dimitrije Bogdanović, ki se je ukvarjal s tem vprašanjem, je poudaril, da obstajata dve nasprotujoči si razlagi. Po prvi razlagi, ki temelji na ljudskem izročilu, je krstno ime spomin (»pamet svetemu«, oziroma svetniku) na dan, ko so se poganski predniki posameznih srbskih plemen, rodovnih zadrug ali družin dali krstiti, oziroma sprejeli krščansko vero. Druga razlaga, ki je bolj razširjena in jo zagovarjajo tudi znanstveni krogi, pa imenuje to animistično čiščenje prednikov, saj v krstni slavi vidi zgolj pokristjanjeni poganski kult, čiščenje umrlih, kult prednikov.

Znanstvenika Grujić in Bogdanović pa sta jasno dokazala, da so v temelju slavskega kulta cerkvene prvine (lomljenje ali rezanje kolača, blagoslavljanje in dviganje v slavo oziroma čast), hkrati slavske obredne stvari pojmuta kot cerkvene bogoslužne stvari (kolač oziroma hlebec, pšenica, vino, olje, sveča, kadilo). Ko sta tako raziskovala, od kod so cerkvene prvine (elementi) v današnji slavi in na kakšen način je cerkveno bogoslužje vplivalo na oblikovanje slave, sta dokazala, da je svetosavsko gibanje – v sebi globoko krščansko in obenem ljudsko – odigralo odločilno vlogo v izkoreninjanju ostankov poganstva do končnega pokristjanjenja Srbov. Krstna slava je sprva imela cerkveni naziv »pamet svetemu« (spomin svetniku, op. prev.). Obred je potekal izključno v »zaobljubni« cerkvi (»závetna crkva«) ali ob njej, in sicer s krvavimi in nekrvavimi daritvami. Predstavljal je mešanico predkrščanskih in krščanskih prvin.

Cerkvena reforma krstne slave

Preoblikovanje krstne slave je v začetku 13. stoletja izvedel sveti Sava, prvi samostojni srbski nadškof. To je storil v sklopu reforme celotnega cerkvenega in cerkveno-narodnega življenja. Posebno pozornost je posvetil praznovanju svetnikov iz zaobljube (»zavet«), kar je bilo združeno z gostijo s krvavimi daritvami pri cerkvi. Le-te je prepovedal z grožnjo prepovedi prejemanja obhajila. Odredil je, da je v cerkvah dovoljeno opravljati samo krščansko proslavljanje svetnika z nekrvavimi evharističnimi daritvami in obrednimi molitvami (»pómeni«). Gostije in zakole živali je umestil v domove slavljencev, ki so se zavezali, da bodo z obrednimi molitvami (pómeni) proslavljali svetnika-zavetnika. Duhovnik je smel blagosloviti slavsko praznično mizo (»trpezo«) pod pogojem, da so pri pripravi daritvenih živali izpolnjeni vsi cerkveni predpisi. To je pomenilo, da so morali izločiti kakršen koli ritual predhodnih krvavih daritev. Namen duhovnikove prisotnosti na domu je bil, da z jasno cerkveno obrednostjo izloči vse poganske običaje, ki so v Srbiji in drugih balkanskih deželah prežemali družbeno življenje v 14. stoletju. Reforma je trajala vse do 18. stoletja, ko lahko trdimo, da je svetosavska srbska Cerkev postavila sedanjo krstno slavo kot posebno srbsko-pravoslavno in cerkveno-narodno praznovanje. V krstno slavo so bile – kot posledica zahvale za rešitev od bolezni, nadlog, smrti, pogina živine, poplav, požarov in drugih tragedij – postopoma vključene številne posamezne zaobljube različnim izbranim svetnikom. Krstno ime (slava) je družinski

praznik. Prenaša se od očeta na sina in od sina na vnuka. Zelo redko so ga spreminjali, izjemoma kadar je gospodar v veliki stiski občutil blagodat molitev in pomoč drugega svetnika, ki se mu je priporočal, a ga dotlej ni proslavljal. Tedaj je privzel tudi praznovanje tega svetnika, vendar je ohranjal prvo slavo.

Pred blagoslavljanjem praznične mize in rezanjem (lomljenjem) slavskega kolača opravijo prižiganje sveče, blagoslovitev vode, s katero pokropijo vse v hiši, odpojejo svetnikov ali praznični tropar in kondak (liturgična speva v čast svetemu ali prazniku) ter opravijo molitev nad slavnostnim »kóljivom« (žitom). Na kolač, ki nadomešča prejšnjo krvavo daritev, že pred peko vtisnejo Kristusov monogram ИС ХС НИ КА (Jezus Kristus zmaguje). Med obredom kolač obrnejo, tako da je spodnja stran zgoraj in ga prerežejo v obliki križa. (Enako je tudi pri pripravi svetih darov – grško proskomidija – za liturgijo, kjer duhovnik izreže kvadratno Jagnje /stosl. *agnec*/ iz okroglega kvašenega kruha in v spomin Kristusove daritve vanj zareže prav tako v obliki križa.) Križni rez se trikrat prelije z rdečim vinom v počastitev Svete Trojice. Kolač lomijo na štiri dele, pri tem duhovnik in gospodar dóma v navzkrižnem položaju poljubita prelomljeni kolač. Slavnostni obed oziroma pogostitev se prične z jemanjem grižljaja slavskega kolača in žita (z žličko) ob požirku vina, kar spremlja zdravica hišnemu gospodarju.

Srbski teolog Dimitrije Kalezić ob tem poudarja, da je potrebna zmernost gostov, saj je krstna slava nadaljevanje liturgije na domu. Med drugim je zapisal: »Slava je družinsko sestajanje (*zajedništvo*), ki je preneseno iz župnijskega (*parohijskega*) občestva na dom. Krstna slava je nadaljevanje župnijskega bogoslužja in zavetnika cerkve v družini. To je Cerkev v malem ali domača Cerkev.« Zopet drugi teolog Dragomir Sando pravi: »Osnovno sporočilo srbskih slav je poudarjanje skupnosti (družabnosti, op. prev.), druženje (*zajedničarenje*), kakor je tudi v temelju Cerkve eklezialnost (življenje s Cerkvijo, op. prev.) in zbiranje ob evharistiji. Kakor ni Cerkve brez skupnosti, tako tudi ni prave srbske in družinske slave brez sestajanja družine, širšega števila družinskih članov, ob njih tudi prijateljev, dobronamernih sosedov in drugih gostov. Ponekod niti ne vabijo na slavo, ampak je na domu slavljenec dobrodošel vsak napovedan in nenapovedan gost. Kot liturgični, zahvalni dogodek lahko slavo primerjamo tudi s starozaveznimi prazniki, pri katerih so darovali žrtve. Daritev, ki se opravlja preko krstne slave, ustvarja posebno praznično

vzdušje, pri čemer dan proslavljanja domačega zavetnika (patrona) pre-sega vse druge dneve v letu. Da slave niso poganskih korenin, priča njihovo bistvo, pa morda tudi folklor, ki dajeta vtis popolnega liturgičnega obreda.«

Večpomenska sporočila srbskih slav so zato upravičeno dobila svoje mesto v srbski kulturni dediščini. Kot zanimivost velja zapisati, da je od pravoslavnih narodov krstna slava prisotna samo pri Srbih in Makedoncih, drugi pravoslavni imajo osebni godovni dan. Izjema so pravoslavni Vlahi v Srbiji in delno v Romuniji. Slavo pa imajo tudi katoličani v Boki Kotorski, Konavlih pri Dubrovniku, južni Hercegovini, Makarskem primorju, Bosanskem Grahovu in celo katoliški Albanci v severni Albaniji. Razlog je verjetno bližina ali sobivanje s pravoslavnim prebivalstvom, v nekaterih primerih pa morda tudi nekdanje pravoslavno poreklo.

Nekatere pogostejše krstne slave po (gregorijanskem koledarju) so:

- sv. Bazilij Veliki (sv. Vasilije Veliki) – 14. januarja
- zbor sv. Janeza Krstnika (sabor sv. Jovana Krstitelja - Jovandan) – 20. januarja
- sv. Sava Srbski (sv. Sava prvi arhiepiskop srpski) – 27. januarja
- sv. mučenec Jurij (sv. velikomučenik Georgije - Đurđevdan) – 6. maja
- sv. prerok Elija (sv. prorok Ilija - Ilindan) – 2. avgusta
- sv. Kirijak Puščavnik (sv. Kirijak Otšelnik – Miholjdan) – 12. oktobra
- sv. Paraskeva (prepodobna mati Paraskeva – sv. Petka) – 27. oktobra
- sv. evangelist Luka (sv. ap. i evanđelist Luka) – 31. oktobra
- sv. mučenec Demetrij (sv. velikomučenik Dimitrije – Mitrovdan) – 8. novembra
- sv. Kozma in Damjan (sv. Kozma i Damjan – Vračevi) – 14. novembra
- zbor sv. nadangela Mihaela (sabor sv. arhangela Mihaila – Arandjelovdan) – 21. novembra
- sv. Nikolaj škof (sv. Nikolaj, arhiepiskop mirlikijski Čudotvorac) – 19. decembra

Razne srbske ustanove in skupnosti (vasi, mesta, politične stranke, organizacije, podjetja, obrtniki in drugi) prav tako slavijo svojega svetnika-zavetnika ali cerkveni praznik. Tako na primer Beograd slavi Gospodov vnebohod. V posameznih krajih vaške slave opravljajo zunaj, najpogosteje na kakem pomembnem mestu (ob cerkvi, kapeli, pokopališču, kraju zbiranja). Te slave imenujejo »masla«, »lítije« (procesije) ali »závetine« (zaobljubine).

Po *Pravoslavlju*, št. 1146 (15. 12. 2014) povzel in prevedel

Franjo Mlakar

